

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การรับชมรายการประเภทเสริมสร้างภาพลักษณ์ขององค์กร : รายการ เพื่อนคู่คิด - มิตรคู่บ้าน ของธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ผู้วิจัยได้นำแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง มาศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวในการวิจัย คือ ทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ และความพึงพอใจ

ทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ (THE USES AND GRATIFICATIONS)

แนวทางศึกษาในเรื่องการใช้สื่อเพื่อสนองความพึงพอใจของมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่าผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่า ตนต้องการอะไร สื่ออะไร และสารอะไร จึงจะสนองความพอใจของตนได้เป็นการเน้นความสำคัญของผู้รับสารในฐานะผู้กระทำการสื่อสาร ผู้รับสารไม่ได้เป็นเพียงผู้รับเอาอิทธิพลจากสื่อมวลชนเท่านั้น หากแต่จะเลือกใช้สื่อและรับสารที่สามารถสนองความต้องการและความพอใจของตน แนวคิดนี้เป็นแนวคิดหนึ่งทางด้านการสื่อสารในแง่ที่ผู้รับสาร คือ ตัวจักรที่จะตัดสินใจ โดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเป็นหลัก (อ้างถึงใน ยุบล เบ็ญจรงค์ กิจ, 2528)

ทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการทางสังคมและจิตวิทยาของผู้ใช้ ทฤษฎีนี้อธิบายว่า นอกจากความต้องการขั้นพื้นฐาน 5 อย่างที่ มาสโลว์ (Maslow, 1954) กล่าวไว้คือ

1. ความต้องการทางกายภาพ (Physical Need) เป็นความต้องการขั้นแรกของมนุษย์ เช่น ต้องการอาหาร น้ำ ความต้องการนี้เป็นความต้องการเพื่อจะให้ตนเองสามารถมีชีวิต

อยู่รอดได้ต่อไป จากนั้นเมื่อมนุษย์มีอาหารและไม่เกิดความต้องการแล้ว ความต้องการในขั้นต่อไปจะเริ่มจะเข้ามาบีบบทบาทในชีวิตมนุษย์

2. ความต้องการทางด้านความปลอดภัย (Safety Need) ความปลอดภัยเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกชีวิตต้องการ ทุกคนไม่ต้องการที่จะให้ตนเองได้รับอันตรายจากโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนภัยจากสภาพแวดล้อมภายนอก เมื่อความต้องการขั้นนี้เกิดขึ้นมา มนุษย์ก็เริ่มที่จะแสวงหาสถานที่ ซึ่งจะให้ความปลอดภัยกับตนเองได้ ดังนั้น เขาก็แสวงหาที่อยู่อาศัยเพื่อให้พ้นภัยอันตรายต่างๆ และเมื่อเขาหาได้ ความต้องการขั้นที่ 3 ก็เริ่มเกิดขึ้น

3. ความต้องการทางด้านสังคม (Social Need) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animals) และมีความต้องการที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม เพราะสังคมสามารถที่จะช่วยให้เขาดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมบูรณ์

4. ความต้องการทางด้านเกียรติยศ (Self Esteem Need) การที่มนุษย์เข้าอยู่รวมกันเป็นสังคมแล้ว ความต้องการที่ต้องการนอกเหนือจากการมีส่วนร่วมในสังคมก็เกิดขึ้นอีก คือ ความต้องการให้ผู้อื่นยกย่องว่าเป็นผู้มีความรู้และความสามารถ ต้องการที่จะได้รับเกียรติยศชื่อเสียง ได้รับการยกย่องจากสังคม

5. ความต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต (Self Actualization) การที่มนุษย์ได้เข้ามาร่วมกันเป็นกลุ่มรวมกันเป็นสังคมแล้ว เขาเหล่านั้นจะพยายามพัฒนาตนเองตลอดเวลา เพื่อให้ตนเองนั้นสามารถที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต ตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ ฉะนั้นมาสเตอร์จึงจัดชั้นของความต้องการนี้ไว้ในขั้นตอนสุดท้ายของความต้องการของมนุษย์และขั้นตอนขั้นนี้บางคนก็สามารถประสบความสำเร็จได้ แต่บางคนก็ไม่สามารถจะประสบความสำเร็จ

มนุษย์ยังมีความต้องการอีกอย่าง คือ ความต้องการมีความรู้ความเข้าใจ (Need for Cognition) ซึ่งเป็นความต้องการที่จะแสวงหาระเบียบและความเข้าใจสภาวะแวดล้อมของตนเอง ความต้องการที่จะรู้นี้เป็นแรงผลักดันที่มนุษย์เราเรียนมาจากการอยู่ในสังคม การศึกษาแบบนี้เป็นการยอมรับว่ามนุษย์เราสนใจแสวงหาข่าวสารต่างๆจากสื่อมวลชน ไม่ใช่ถูกยึดเยี่ยข่าวดังและลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในทฤษฎีนี้คือ เป็นการศึกษาที่มนุษย์มากกว่าสัตว์ที่มนุษย์ได้รับ

ศึกษาว่าทำไมมนุษย์จึงมีพฤติกรรมในการเปิดรับสารเช่นนี้ มากกว่าที่จะศึกษาว่าสารนี้ก่อให้เกิดพฤติกรรมอย่างไร

KATZ (1972) ได้สรุปการศึกษาสื่อมวลชนตามแนวของทฤษฎีการใช้เพื่อประโยชน์และความพึงพอใจดังนี้

1. มนุษย์จงใจและแสวงหาข่าวสาร ไม่ได้ถูกยัดเยียดให้อ่าน ดู หรือ ฟัง มนุษย์มีการเลือกการหลบหลีกข่าวสารได้ถ้าต้องการ
2. การใช้สื่อมวลชนของมนุษย์มีจุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมาย (Goal - Directed)
3. สื่อมวลชนต้องแข่งขันกับสิ่งเร้าอื่นๆอีกหลายอย่างที่อาจสนองความต้องการรับรู้ (Need for Orientation) ของมนุษย์ได้
4. มนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตัวเองจากความสนใจแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในกรณีต่างๆกัน
5. มนุษย์ทุกคนเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความต้องการส่วนตัว

แคทซ์ และคณะ (1973) ได้สร้างมาตราวัดความต้องการทางด้านจิตวิทยา และสังคมของมนุษย์ (The Social and Psychological Needs) และความพึงพอใจจากการเปิดรับสื่อมวลชนขึ้น โดยนำเอาองค์ประกอบ 3 อย่างมารวมกัน เข้าเป็นความต้องการในด้านต่างๆ ได้แก่

1. Mode คือแบบหรือลักษณะของความต้องการเช่น
  - ต้องการให้เพิ่มมากขึ้น
  - ต้องการให้ลดน้อยลง
  - ต้องการให้ได้มา
2. Connection คือลักษณะจุดประสงค์ของการติดต่อบุคคลกับสิ่งภายนอกคือ
  - การติดต่อเพื่อรับข่าวสาร ความรู้
  - การติดต่อเพื่อความพอใจ เพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์
  - การติดต่อเพื่อความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคงและสถานภาพ
  - การติดต่อเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

3. Reference คือบุคคลหรือสิ่งภายนอกที่มีมนุษย์โยงการติดต่อไปสู่

- ตนเอง
  - ครอบครัว
  - เพื่อนฝูง
  - สังคม รัฐบาล
  - ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม
  - โลก
  - สิ่งอ้างอิงภายนอกอื่น ๆ ที่มีความหมายนัยลบ
- (อ้างถึงใน ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ 2534 : 85-86)

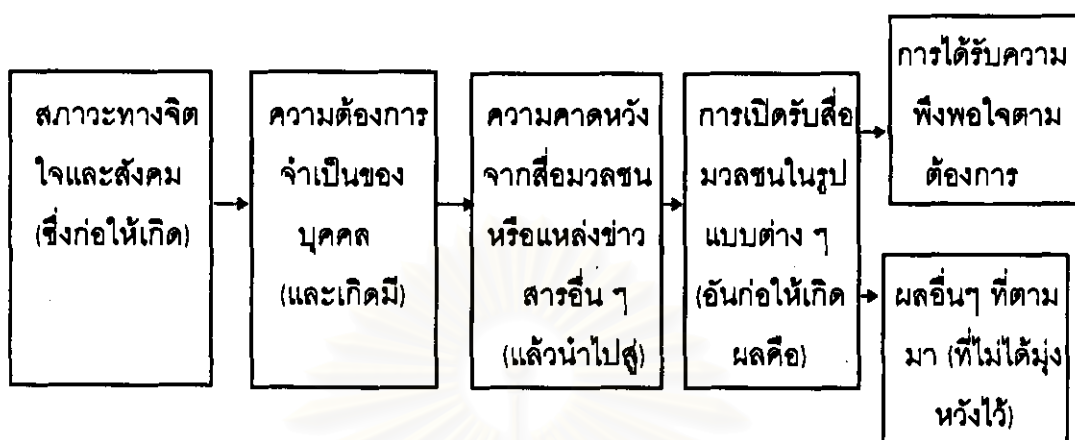
จากองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ แคทซ์ และคณะ ได้สร้างข้อความแสดงความต้องการของบุคคลขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นถึงความต้องการของบุคคลซึ่งสามารถใช้สื่อต่างๆ ตอบสนองให้ความพอใจ (gratification) ได้

แคทซ์ และคณะ (Katz And Others, 1974) ได้สรุปแบบแผน (Pattern) ของการศึกษาตามทฤษฎี ดังนี้

การศึกษาการใช้สื่อและการรับความพึงพอใจ คือ การศึกษาเกี่ยวกับ (1) สภาพของสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2) ความต้องการของบุคคล ซึ่งนำไปสู่ (3) การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4) สื่อและแหล่งที่มาของสาร การคาดคะเนนี้นำไปสู่ (5) ความแตกต่างกันในการใช้สื่อ และพฤติกรรมอื่นๆ ของแต่ละบุคคล ยังผลให้เกิด (6) ความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อ และ (7) ผลอื่นๆ ที่บางครั้งมิได้คาดหมายมาก่อน (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534: 88)

องค์ประกอบต่างๆเกี่ยวกับแนวความคิดในเรื่องการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชนตามที่กล่าวมาอาจแสดงให้เห็นในรูปแบบจำลองได้ดังนี้

รูปที่ 2

จากแบบจำลองสามารถอธิบายได้ดังนี้คือ สภาวะของสังคม และจิตใจที่แตกต่างกัน ก่อให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป ความต้องการที่ต่างกันนี้ ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่าสื่อแต่ละประเภทจะสนองความพอใจได้ต่างกันออกไปด้วย ดังนั้นลักษณะของการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกันจะแตกต่างกันไป ขั้นสุดท้ายคือ ความพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อจะต่างกันออกไปด้วย (อ้างถึงใน ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2534: 88) นอกจากนี้ อาจก่อให้เกิดผลอื่นๆที่ตามมาซึ่งอาจจะไม่ใช่ผลที่ตั้งเจตนาไว้ก็ได้ แบบจำลองดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเลือกบริโภคสื่อมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจของผู้รับสารเอง

นอกจาก Katz แล้ว Blumler , McQuail และ Brown (1972) ได้สร้างชุดตัวแปรความพึงพอใจไว้ 4กลุ่ม คือ

1. ความเพลิดเพลิน (Diversion) ซึ่งจะออกมาในรูปแบบของการใช้สื่อเพื่อหลบหนีปัญหาประจำวัน และผ่อนคลายอารมณ์
2. มนุษยสัมพันธ์ (Personal Relation) เพื่อให้มีเรื่องราวไปพูดคุยกับผู้อื่น หรือให้มีโอกาสใช้เวลาอยู่ร่วมกันครอบครัว
3. เอกลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (Personal Identity) เช่น การอ้างอิง การค้นหาความจริงและเพื่อให้ข้อมูลมาเสริมความเชื่อ
4. ติดตามข่าวสาร (Surveillance)

McQuail และ คณะ (อ้างใน ศิริชัย ศิริภายะ และกาญจนา แก้วเทพ, 2531) ได้ศึกษาตัวแปรความต้องการของผู้รับสารจากสื่อมวลชนไว้ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ
  - เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัวและสังคม
  - เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติความคิดเห็น และการตัดสินใจ
  - สนองความอยากรู้อยากเห็นและสนองความสนใจ
  - เป็นการเรียนรู้และศึกษาด้วยตนเอง
  - สร้างความรู้สึกที่มั่นคง
2. ความต้องการสร้างความมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล
  - ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล
  - ให้ตัวแบบทางพฤติกรรม
  - แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่นๆ
  - มองทะลุภายในตนเอง
3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
  - มองทะลุเข้าไปในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
  - แสดงออกร่วมกับผู้อื่น และเกิดความรู้สึกลักษณะที่เป็นเจ้าของ
  - นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
  - ใช้แทนเพื่อน
  - ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
  - สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคม
4. การต้องการความบันเทิง
  - การหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงจากปัญหาต่างๆ
  - การผ่อนคลาย
  - ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ความสนุกสนานทางสุนทรียะ

- ได้มีอะไรทำให้ใช้เวลาให้หมดไป
- ปลดปล่อยอารมณ์
- เป็นการกระตุ้นทางเพศ

ในการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ถึงประโยชน์จากการใช้สื่อนั้น Kippax และ Murray (1980) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับชาวออสเตรเลีย โดยพัฒนามาจากรูปแบบการศึกษาของ Katz และคณะในปี 1973 ของ MaQail และคณะ ในปี 1972 และของ Robinson ในปี 1972 ซึ่งนอกจากจะเน้นเรื่องของการใช้สื่อและความพึงพอใจแล้ว ยังได้เพิ่มเติมเรื่องของ การรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ และเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับกลุ่มที่ทำการศึกษาในส่วนของ “ความต้องการ” ซึ่งเป็นตัวแปรหนึ่งที่ศึกษานั้น ได้กำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และลักษณะของชาวออสเตรเลีย ผู้ตอบคำถามต้องให้ค่าความสำคัญของความต้องการแต่ละข้อ ในระดับ 1 - 4 ตั้งแต่ “สำคัญ” ถึง “ไม่มีความสำคัญเลย”

จากการศึกษายังพบอีกว่า ปริมาณการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อนั้นๆ ยกเว้นสื่อสิ่งพิมพ์ แต่ต้องคำนึงถึงตัวแปรอื่นๆ ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วย อาทิ ตัวแปรด้านประชากร ซึ่งสามารถเชื่อมโยงถึงการรับรู้ถึงประโยชน์และการใช้สื่อ และถึงแม้ว่าสื่อจะมีใช้เพียงแหล่งเดียวที่ตอบสนองความต้องการต่างๆ แต่สื่อยังมีบทบาทสำคัญในชีวิตของผู้คน

ผลจากการศึกษาได้กล่าวถึง

1. ปัจจัยด้านประชากร เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ เป็นตัวกำหนดการใช้สื่อและการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ
2. คนที่มีระดับการศึกษาสูง จะเลือกใช้สื่อมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ
3. กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการเลือกใช้สื่ออย่างจุดมุ่งหมาย และเข้าใจถึงคุณประโยชน์ของสื่อ

สรุปว่า ความต้องการในการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ และปัจจัยด้านตัวบุคคลมีอิทธิพลต่อการเลือกใช้สื่อด้วย

ผลของการสื่อสารมวลชนในแนวทฤษฎีนี้ จึงขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจที่มาจากปัจจัยทางกายภาพ และปัจจัยทางจิตวิทยาของผู้ใช้สื่อที่มีต่อข่าวสารต่งๆ ที่ส่งผ่านมาทางสื่อมวลชน ซึ่งแต่ละบุคคลย่อมมีความต้องการในการใช้ข่าวสารสนองตอบความพึงพอใจด้วยเหตุผลที่ต่างกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะประชากรกับการเปิดรับและใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน

งานวิจัยในต่างประเทศ

ชแรมม์ และไวท์ (Schramm & White, 1949) ศึกษาเปิดรับสารของผู้รับสารในสังคมอเมริกันว่าผู้ที่มีรายได้สูงมักเป็นผู้นิยมเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์ และนิยมเนื้อหาที่ค่อนข้างหนัก ไม่ค่อยสนใจเนื้อหาด้านบันเทิง

โจเซฟ แคลปเปอร์ (Joseph Klapper, 1960) ศึกษาถึงความพึงพอใจในการใช้สื่อของแม่บ้านชาวอเมริกัน ถึงการเลือกรับฟังรายการละครวิทยุ พบว่าการฟังรายการละครวิทยุตอบสนองความต้องการโดยการระบายอารมณ์ และทำให้ได้เรียนรู้ชีวิต และวิธีการที่จะจัดการกับปัญหาชีวิตของตน

แมคเนลลีย์ และคณะ (McNelly, 1964) พบว่าคนมีฐานะดีและมีการศึกษาสูงเป็นกลุ่มที่ได้รับข่าวสารที่มีเนื้อหาสาระจากสื่อมวลชนมากที่สุด รายได้ของคนยอมเป็นเครื่องกำหนดความต้องการของคน ตลอดจนกำหนดความคิดของคน เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ และพฤติกรรมต่างๆ คนต่างเชื้อชาติกันยอมมีวัฒนธรรม ของแต่ละเชื้อชาติที่คอยกำกับค่านิยม

แมคเนลลีย์ และ ฟอนซีกา (McNelly and Fonseca, 1964) พบว่าสื่อสิ่งพิมพ์ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข่าวสารการเมืองได้ดีกว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และพบว่าฐานะทางเศรษฐกิจไม่มีผลต่อการสนใจในข่าวสารการเมือง

เซียร์ และ ฟรีดแมน (Sears and Freedman, 1967) พบว่า กลุ่มตัวแปรทางด้านบุคคลที่เป็นตัวทำนาย พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนที่ดีที่สุดคือ ระดับการศึกษา และระดับชั้นทางสังคม ซึ่งในเรื่องระดับชั้นทางสังคม ใช้อาชีพเป็นเครื่องชี้ได้

กรีนเบอร์กและ คูมาตา (Bradley S.Greenberg and Hideya Kumata, 1968) พบว่า ระดับการศึกษาและรายได้ของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับเวลาที่ใช้ในการฟังวิทยุโดยตัวแปรทั้งสองเป็นตัวแปรที่มาก่อน และถ้าตัวแปรทั้งสองร่วมกันจะสามารถบอกพฤติกรรมการใช้เวลากับสื่อวิทยุได้มากกว่าตัวแปรแต่ละตัวโดดๆและยังได้พบอีกว่า พฤติกรรมของผู้รับสารในขณะดูโทรทัศน์เพศชายมักจะเกิดขึ้นในขณะที่พักผ่อน แต่เพศหญิงมักจะดูไปพร้อมกับทำงานอื่นๆ

โรบินสัน (Robinson, J.P., 1972) พบว่าระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อและระดับความรู้ทางด้านข้อมูลข่าวสารของบุคคล หมายถึง คนที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีการใช้สื่อและมีระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารต่างกัน คือ คนที่มีความรู้สูงจะเพิ่มพูนความรู้ของตน ให้มากขึ้น โดยการใช้สื่อมวลชน

แม็คคอมบ์ และมัลลินส์ (McCombs and Mullins, 1973) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา การใช้สื่อมวลชน และความสนใจทางการเมือง พบว่า การศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงกับการใช้สื่อมวลชน และการใช้สื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับ ความสนใจทางการเมือง แต่การศึกษามีความสัมพันธ์กับความสนใจทางการเมืองโดยทางอ้อม หมายความว่า การใช้สื่อมวลชนมีมากในหมู่ผู้ที่มีการศึกษาสูง จึงทำให้เขาสนใจในข่าวสารการเมือง แต่ความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างการศึกษากับความสนใจทางการเมืองโดยไม่ผ่านสื่อมวลชน ไม่มี จากการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการศึกษาเป็นตัวกำหนดการใช้สื่อมวลชน แต่ไม่ได้เป็นตัวกำหนด ความสนใจทางการเมือง

คัมสตอค (Comstock, 1978) และคณะอธิบายว่า การเลือกเปิดรับสื่อมวลชน และระดับของการศึกษามีความสัมพันธ์กันในทางบวกกับการเปิดรับข่าว

เวนเนอร์ (L.A. Wenner, 1982) ได้ศึกษาถึงความคาดหวังกับความพึงพอใจที่ได้รับ พบว่าความพึงพอใจในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ ความบันเทิง จะมีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในเรื่องเดียวกัน และไม่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในเรื่องต่างกัน

พาล์มกรีน และเรย์เบิร์น (Palmgreen and Rayburn, 1982) ได้วิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ โดยศึกษาความคาดหวังและความพึงพอใจในการชมโทรทัศน์ด้านการศึกษาพบว่าความคาดหวังและความพึงพอใจของผู้ชมมีความแตกต่างกันสูง และมีความสัมพันธ์ในเชิงลบ คือความคาดหวังสูง - ความพึงพอใจต่ำ หรือ ความคาดหวังต่ำ - ความพึงพอใจสูง

ชอย และ เบคเบอร์ (Choi , Hyeon Cheol and Becker , Samuel L., 1987) กล่าวในรายงานผลการศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อว่า มีการศึกษานหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่า การศึกษามีผลในทางบวกต่อการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ และมีผลทางลบต่อการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หมายความว่า คนที่มีการศึกษาสูงจะยังอ่านหนังสือมาก แต่ถ้ามีการศึกษาต่ำ จะดูโทรทัศน์หรือฟังวิทยุมาก

เซลฟ์ (Charles C.Self, 1988) กล่าวว่า การศึกษาและรายได้เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนายพฤติกรรมการเลือกใช้สื่อ

มารลิก (Rer Malik, 1990) ได้กล่าวถึงผลการศึกษา โดย A.C.Nielsen Company ว่า คนอเมริกันเลือกดูรายการโทรทัศน์แตกต่างกันไปตามการผ่อนคลายและสภาวะทางจิตใจ การดูโทรทัศน์เป็นการพักผ่อนที่ไม่ต้องใช้สิ่งแวดล้อมหรือความพยายามมากเท่ากับการอ่านหนังสือ

งานวิจัยในประเทศ

จากการศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนต่อการศึกษาของชาวบ้าน โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2518 พบว่า เพศชายฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าเพศหญิง ประเภทของสื่อไม่มีความสัมพันธ์กับเพศ ถ้าพิจารณาตามเพศโดยไม่คำนึงถึงประเภทของสื่อ ปรากฏว่าเพศชายให้ค่าความสำคัญของสื่อทุกประเภทโดยเฉลี่ยสูงกว่าเพศหญิง แต่ถ้าพิจารณาค่าความสำคัญของสื่อแต่ละประเภทของเพศชายและเพศหญิงมีค่าใกล้เคียงกัน

วัชรียา อานามวัฒน์ (2523) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมการเปิดรับสื่อโทรทัศน์เพื่อการใช้ประโยชน์และการตอบสนองความต้องการ: ศึกษาเฉพาะกรณีรายการธรรมะพระพยอมกับนักเรียนมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาที่มีเพศต่างกัน มีการนำรายการธรรมะพระพยอมไปใช้ประโยชน์แตกต่างกัน

ศิริชัย ศิริกายะ (2525) ได้ศึกษาเรื่อง สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในเขตเมืองปนชนบท ในเขตอำเภอคลองหลวง และอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่าความมากน้อยของการเปิดรับสื่อมวลชนขึ้นอยู่กับความแตกต่างของ ค่านิยม ระดับการศึกษา อาชีพ และระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และสุพัตรา เพชรมณี (2526) ได้ศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่จะดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ และอ่านหนังสือพิมพ์ทุกวัน หรือเกือบทุกวัน และปริมาณการรับสื่อ ทั้งสามนานพอสมควร การรับสื่อโทรทัศน์และวิทยุ นั้น เพื่อการบันเทิงมากกว่าหนังสือพิมพ์ ซึ่งหนักไปในการให้ข่าวสารความรู้และมีบทบาทต่อทุกคนทุกชั้นทุกระดับการศึกษา และทุกอาชีพ รองจากโทรทัศน์

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2528) ได้วิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ความต้องการและการใช้ประโยชน์จากรายการโทรทัศน์ของผู้ชม เพื่อศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ในชีวิต และการเปลี่ยนแปลงความต้องการเช่นนี้ ยังเป็นผลให้การชมรายการโทรทัศน์เปลี่ยนแปลงของการใช้สื่อโทรทัศน์ด้วย

เทียนฉาย กิระนันท์ (2528) ได้ทำรายงานการวิจัยโครงการสำรวจสถานะทางเศรษฐกิจ สังคมและประชาชนของกรุงเทพมหานคร ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อสารมวลชนของคน กรุงเทพฯ พบว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่นิยมมากที่สุด ไม่ว่าจะป็นรายการอะไรก็ตาม รองลงมาคือ วิทยุและหนังสือพิมพ์ แต่จะนิยมอ่านหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับรายการบันเทิง การศึกษา ธุรกิจ อุตสาหกรรม และกีฬา แต่ถ้าเป็นรายการประเภทอื่นจะฟังวิทยุ

กฤษณรัตน์ รัตนสิงห์ (2529) ศึกษาความต้องการรายการวิทยุกระจายเสียงสำหรับการศึกษาของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า รายการที่มีผู้ฟังมากที่สุดคือ รายการเกี่ยวกับ ความรู้เรื่อง การเมือง ศาสนา สุขภาพ และต้องการให้เพิ่มเนื้อหาในเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ เช่น งาน ช่าง ฝีมือ และ อุตสาหกรรมในครัวเรือน รายการเสริมการท่องเที่ยว มีการจัดน้อยแต่ประชาชนฟัง มาก รายการบันเทิงที่สนใจคือ เพลงไทยสากลและเพลงลูกทุ่ง

ศิวาณี อนุศิลป์ชาญ (2530) ศึกษาการใช้สื่อและการรับรู้ในประโยชน์ของสาระข่าวสาร ภายหลังจากการรู้หนังสือใหม่ของผู้ร่วมโครงการ 2 ระยะ พบว่า การใช้สื่อแต่ละประเภทยังมีความ สัมพันธ์กับการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสารการรู้หนังสือมีอิทธิพลให้การใช้สื่อแต่ละประเภท เพิ่มขึ้นและการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสารที่ได้รับจากสื่อในช่วงระยะที่ประชากรยังไม่มี ความสามารถในการอ่านและเขียนหนังสือมีความแตกต่างจากช่วงที่ประชากรมีความสามารถในการ อ่านและเขียนหนังสือ ตลอดจนปัจจัยบุคคลเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้รู้หนังสือใหม่ และมีการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสารดีขึ้น

ชิบ จิตนิยม (2534) ได้ศึกษาเรื่อง ความต้องการข่าวสาร การใช้ประโยชน์ และความ พึงพอใจของกลุ่มประชาชนผู้ใช้บริการเคเบิลทีวี พบว่า ระดับความพอใจต่อประเภท และคุณภาพ ของรายการมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการรับชมรายการ กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีความพอใจ สูง ต่อประเภท และคุณภาพรายการ จะให้เวลาในการรับชมรายการมากกว่า กลุ่มที่มีความพอใจ ในระดับต่ำ

วิยดา เกียวกุล (2538) ศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์และความพอใจจากการเปิดรับรายการข่าวทางโทรทัศน์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีเพศต่างกันมีการนำสิ่งที่ได้รับจากการชมข่าวโทรทัศน์ไปใช้ประโยชน์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย